

LA FAMÍLIA DE GUIFRÉ I EL PILÓS. MATRIMONIS I CONSOLIDACIÓ DEL PODER ALS SEGLES IX I X

STEFANO MARIA CINGOLANI
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

RESUM

La reconstrucció de les relacions familiars del comte Guifré I el Pilós encara presenta punt dubtosos sobre els quals no tots els estudiosos es troben d'acord. L'aclariment d'alguns d'aquests punts va acompanyat per una més exacta comprensió de les relacions matrimonials establertes per la seva família i les estratègies que les van dirigir, en una profunda reconsideració de les hipòtesis tradicionals. Finalment, la diferent interpretació d'aquests problemes troba la seva motivació i justificació en una reflexió sobre les modalitats de l'assentament del poder a la *Marca Hispanica* als segles IX i X, i sobre les dinàmiques d'aquest assentament pot aportar llum que ajudi a explicar-ne millor el funcionament.

Reconstruir i entendre la història de la *Marca Hispanica* als segles IX i X és feina difícil i delicada. L'escassetat de fonts documentals i l'absència gairebé total de fonts narratives o annalístiques franques, que poca i ocasional atenció van dedicar a aquestes marques extremes de l'imperi carolingi, fan que la investigació hagi procedit amb grans dificultats i que encara quedin moltes llacunes difícils de poder omplir. Tanmateix, l'enorme feina duta a terme sobretot per Ramon d'Abadal ha permès fer avenços importantíssims. A l'estudi d'aquesta matèria han contribuït nombrosos estudiosos en temps posteriors, amb diferents objectius i abast d'intervencions, entre els quals em sembla just destacar Josep Maria Salrach.¹

Un dels aspectes que, després de moltes i llargues discussions, ha finalment assolit certa estabilitat de resultats i cert consens entre els estudiosos, lluny, tanmateix, de l'absoluta unanimitat, és la reconstrucció de la genealogia del comte Guifré I el Pilós. Mentre un dels aspectes que ha estat investigat darrerament, per part de Martí Aurell, és el de les estratègies matrimonials dels primers comtes de la *Marca* en l'àmbit més generals de la política matrimonial dels comtes de Barcelona, i de les altres famílies amb ells connectades, fins al temps de Pere I. Així mateix, em sembla que tant pel que fa al primer punt com pel que fa al segon encara es poden afegir algunes consideracions, bé que contribueixin a posar en clar sengles aspectes i detalls, potser secundaris però no menys útils,

1. Vull donar les gràcies a Josep Maria Salrach per l'atenció amb la qual ha llegit aquestes pàgines i l'encert de les seves observacions. Evidentment la responsabilitat d'allò escrit és completament meua. Abreviatures emprades: CC I, *Catalunya Carolíngia. El domini carolingi a Catalunya*, Ramon d'Abadal, ed. Ginebra: Institució Patxot de Catalunya, 1986; CC II, *Catalunya Carolíngia. Els diplomes carolingis a Catalunya*, ed. Ramon d'Abadal 1926-1950; CC V, *Catalunya Carolíngia. Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, eds. Santiago Sobrequés, Sebastià Riera, Manuel Rovira. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003; CC VI, *Catalunya Carolíngia*, eds. Font i Rius, Josep Maria. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2006; MHCA, *Monuments d'Història de la Corona d'Aragó*; Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; PI, *Polyphtique de l'Abbaye de Saint-Germain-des-Prés rédigé au temps de l'abbé Irminon*, ed. Auguste Longnon. Ginebra: Mégariots Reprints, 1978; RAC, Bolòs; Masclans, Jordi; Moran i Ocejnjuregui, Josep. *Repertori d'antropònims Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1994.

bé que replantegin o ampliïn les bases metodològiques de la investigació. Aquest segon aspecte em sembla especialment important per les conseqüències que poden tenir a un nivell més general de la recerca històrica cap a la comprensió de les dinàmiques polítiques i colonitzadores de la perifèria de l'imperi Carolingi.

El meu objectiu principal és el de reconsiderar el sistema d'aliances matrimonials dels comtes de la *Marca Hispanica*² de la generació precedent i successiva a la de Guifré I, és a dir, als primers temps de l'establiment de poder carolingi a la *Marca* i després de què aquest passés de manera hereditària als comtes autòctons. Aquesta reconsideració, sobre bases diferents de les fins ara majoritàriament utilitzades, permetrà, en alguns casos, aclarir o aportar noves dades, desgraciadament sempre altament hipotètiques, a alguns aspectes de l'arbre genealògic del primer comte hereditari de bona part de les terres de la *Marca*, i, més en general, replantejar algunes modalitats de l'establiment del poder carolingi juntament amb el d'algunes famílies de magnats locals, d'ascendència goda o hispanogoda, que finalment es faran amb el poder de manera hereditària.

L'exacta filiació de Guifré I va ser, al llarg de segles, un problema de difícil definició, a causa també del testimoni de les *Gesta Comitum Barchinonesium*, fins que Ramon d'Abadal va proposar una reconstrucció genealògica que ha estat acceptada gairebé a la unanimitat.³ Abadal establia (en aquest cas sense discussions posteriors, a excepció de Pere Ponsich) que Guifré I era fill de Sunifred I, comte d'Urgell-Cerdanya (834-848) i, en un segon moment també de Barcelona-Girona i de Narbona (844-848). El pare de Sunifred I seria Bel·ló comte de Carcassona († 812), i els seus germans serien els comtes de Carcassona Gisclafred († v821) i Oliba I (†837), i els comtes d'Empúries-Rosselló Sunyer I (†848) i Alaric (†844). Aquest segon vincle va ser generalment acceptat, així mateix Josep Maria Salrach ja expressava algunes reserves,⁴ mentre darrerament Pere Ponsich l'ha rebutjat del tot,⁵ però d'això en parlaré més avall. D'altra banda, el mateix Pere Ponsich no es va limitar a negar aquest vincle, sinó que va posar en dubte altres aspectes de la reconstrucció d'Abadal,⁶ mereixent una resposta per part d'Armand de Fluvià que, per la seva banda, la tornava a defensar.⁷ Darrerament, tot i acceptar el model genealògic proposat per Abadal, hi ha tornat amb nous detalls, i una interpretació de conjunt, Martí Aurell.⁸

Em sembla el cas de reprendre el tema, ni que sigui breument, perquè, com he dit, crec que és possible donar-li un enfocament diferent en alguns punts, bé pel que afecta la hipòtesi principal: Sunifred I fill de Bel·ló de Carcassona (Abadal *et alii*) vs. Sunifred I fill de Borrell comte d'Urgell-Cerdanya-Osona (Ponsich), deixant de banda altres propostes més antigues, ja que, com diu Ponsich,⁹ "ens trobem, doncs, en presència de dues hipòtesis i solament d'aquestes: "Sunifred, fill de Borrell, o Sunifred, fill de Bel·ló"; bé per altres detalls menors.

2. Utilitzo l'expressió *Marca Hispanica* per comoditat, tot i ser conscient de la seva imprecisió i inexactitud; d'altra banda, per aquesta època, parlar de comtats catalans o, fins i tot de Catalunya, em sembla encara més inexacte. Veure al respecte: Sabaté, Flocel. "El nacimiento de Cataluña. Mito y realidad", *Fundamentos medievales de los particularismos hispánicos. IX Congreso de Estudios Medievales (León, 2003)*. Ávila: Fundación Sánchez Albornoz, 2005: 221-276.

3. Abadal, Ramon. *Els primers comtes catalans*. Barcelona: Vicens Vives, 1983 (1958): 13-28.

4. Salrach, Josep Maria. *El procés de formació nacional de Catalunya (segles VIII-LX)*. Barcelona: edicions 62, 1978: I, 100.

5. Ponsich, Pere. "El problema de la partició del comtat de Rosselló entre els casals de Cerdanya i d'Empúries a la mort del comte Miró I el Vell (896)", *Miscel·lània Ramon d'Abadal*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: 1994: 9-24.

6. Ponsich, Pere. "El problema de l'ascendència de Guifré el Pelós". *Revista de Catalunya*, 23 (1988): 35-44.

7. Fluvià, Armand de. "La qüestió de l'ascendència del comte Guifré I el Pelós". *Revista de Catalunya*, 29 (1989): 83-87.

8. Aurell, Martí. *Les noces del comte. Matrimoni i poder a Catalunya (785-1213)*. Barcelona: Omega, 1998: 28-41.

9. Ponsich, Pere. "El problema de l'ascendència...": 39.

Per a intentar establir les relacions familiars entre diferents personatges que apareixen a la documentació, a les dues proves tradicionals fixades per Poupardin (1ª repetició dels noms a l'interior de la família; 2ª possessió dels mateixos bens patrimonials), s'han afegit darrerament els raonaments antropològic-estructurals que, pressuposadament, regien el comportament matrimonial de la noblesa sobretot desenvolupats per Martí Aurell.¹⁰

Diria que, per a poder proposar una solució que, tot i acceptar, en principi, la d'Abadal, en modifica alguns aspectes, hem de tornar a considerar bé la política territorial bé la matrimonial dels primers comtes catalans, incloent-hi la utilització expressiva de l'onomàstica, almenys de tres generacions: la de Sunifred I, la de Guifré I i els seus germans, la dels fills de Guifré I i, en uns casos, tenir també present la dels seus néts i nebots. És a dir, fer més extensiva l'anàlisi onomàstica i, sobretot, sortir dels estrictes esquemes genealògics, bé tradicionals bé antropològics, per considerar la qüestió des d'un punt de vista més històric relacionat amb la creació d'estructures de poder en l'espai de la *Marca Hispanica*. Com és força conegut, darrere un sistema d'estratègies matrimonials hi ha no sols una mentalitat social, tal com ens permet copsar l'estudi antropològic de la mateixa, sinó també el fet que aquest sistema és el reflex d'una visió del poder, de la seva organització i dels camins que s'han de seguir per tal d'establir-lo i reforçar-lo. Com resultarà evident, les formes d'aquest procés d'afirmació del poder canvien profundament segons el model d'estratègies matrimonials que se segueix.

Al meu entendre, doncs, per a poder intentar una nova aproximació a tota aquesta problemàtica, tant genealògica com matrimonial, s'han d'examinar els pocs i, sovint, dubtosos elements dels quals disposem també des d'altres perspectives, no limitant-se a fer senzillament encaixar les escasses dades dins un esquema genealògic, reduït, a més, gairebé al d'una sola família, la dels descendents de Bel·ló de Carcassona, així com fa Abadal i, encara més, Aurell, seguint models d'anàlisi antropològica del comportament matrimonial de la noblesa.¹¹ Això que s'ha d'intentar de fer és prendre en examen d'una manera més àmplia la situació dels comtats de la *Marca*, des de final del segle VIII fins aproximadament la meitat del segle X, les característiques de la seva població i considerar de manera especial el procés d'ocupació del territori, precedent a la conquesta carolíngia, per part de possibles restes d'aristocràcia o magnats gots o hispanoromans. I això s'ha de dur a terme abans de considerar la possibilitat d'adoptar esquemes interpretatius elaborats per cultures diferents de la pirenaica altomedieval, i genèricament del món carolíngi, que és el que ens ocupa.

Les fonts de l'època no són de gran ajuda, ja que la documentació, sobretot fins a la meitat segle IX, és escassa i majoritàriament de procedència transpirenaica. A través de les fonts històriques carolíngies i de la documentació emesa per la cancelleria imperial és possible fer-se una idea només aproximativa, ja que els francs, per exemple, són més interessats en els *hispani* que passen la frontera, en els seus assentaments i els problemes legals que susciten, que no pas en els que es varen quedar en territori encara musulmà o tot just acabat de conquerir. Per altra banda, sabem que la islamització de les terres catalanes, almenys des del Llobregat cap al nord, va ser breu i superficial, concentrada en unes ciutats i, es diria, encara més escassa al nord de Barcelona, vista com a última plaça fort de la Marca Superior. Finalment, l'espontània rendició de Girona el 785; la facilitat de

10. Per l'àmbit general del món franc (malauradament sense prendre en consideració la *Marca Hispanica*) consulteu: Le Jan, Régine. *Famille et pouvoir dans le monde Franc (VIIe-Xe siècle). Essai d'anthropologie sociale*. Paris: Publications de la Sorbonne, 1995.

11. El model havia estat introduït, a la historiografia dels comtats catalans, i defensat per Ruiz Domènec, José Enrique. *L'estructura feudal*. Barcelona: Edicions del Mall, 1985.

penetració en el territori abans encara de la conquesta de Barcelona, el 3 d'abril de 801, i l'establiment de la frontera al Llobregat; juntament amb l'encàrrec dels primers títols comtals a hispans o gots (com Borrell a Osona-Cerdanya-Urgell; Berà I a Barcelona; Ermenguer a Empúries),¹² que hem de creure fossin membres de l'antiga aristocràcia local, o amb aquesta estretament connectats, són tots fets que deixen pensar en l'existència de nuclis de població indígena encara importants i d'alguna manera organitzats (tot i que no sabem com) al voltant d'algunes figures de magnats, tal i com es pot també observar també als Pirineus occidentals, en aquelles terres de les quals sorgiran els regnes de Navarra i Aragó.

Em sembla evident que el terreny privilegiat en què col·locar el desenvolupament i el reforçament de les diferents famílies, comtals i no, que al llarg del segle IX, sobretot, i X anaven organitzant i establint el seu poder, l'hem de cercar en aquests grups de poder local, en el seu afiançament gràcies a la conquesta carolíngia i les estratègies, també matrimonials, dutes a terme pels membres d'aquesta aristocràcia. La presència, fins almenys la meitat del segle IX, de comtes (i colons) francs no canvià la situació de fons, com no la canvià l'entrada (si no l'hem de veure com un retorn) de la família dels comtes de Carcassona, amb la figura de Sunifred I, primer comte d'Urgell-Osona i després de Barcelona-Narbona. L'origen, molt probable, de la família al Conflent la feia homogènia, d'un punt de vista ètnic, amb els altres grups de poder local que entreveiem estendre's des de l'Urgell fins al Rosselló i al narbonès, sovint amb unes propietats molt disperses al llarg de tot el territori.¹³

Tornant a les propostes d'identificació dels diferents personatges i de la seva pertinència a una família o una altra, podem comprovar que les observacions de Ponsich són totes molt raonables, però no completament per compartir. Hi ha almenys algunes dificultats: és veritat que el terme *avus* (amb el qual Miró I el Vell assenyala Bel·ló de Carcassona al document de reparació de les propietats de Sant Andreu d'Eixalada)¹⁴ es pot utilitzar també per assenyalar l'avi matern, i no exclusivament el patern com creia Abadal,¹⁵ fet que, a ulls de Ponsich, limita radicalment la prova de descendència de Guifré I de Bel·ló, tal com es pensava demostrada pel document suau esmentat. Si això pot ser veritat, no ho és menys el fet que l'acta de consagració de Santa Maria de Formi-

12. Borrell i Berà ho són segurament, com demostren els seus noms de difusió exclusivament local; sobre Ermenguer hi pot haver dubtes ja que podria ser un nom franc (Morlet, Marie-Thérèse. *Les noms de personne sur le territoire de l'ancienne Gaule du VIe au XIe siècle*. París: Centre Nationale de Recherches Scientifiques, 1971; Ermengarius), tot i així a Políptic d'Irminó (PI: I, 334) es destaca que es un nom (o millor una arrel *hermen-*) especialment productiva al sud del domini franc.

13. També el nom de Sunifred, com el de Sunyer, són noms gots, el primer Sunifred és testimoni a Narbona a finals del segle VII, Morlet, Marie-Thérèse. *Les noms de personne...*: Sunifredus; pel segon consulteu, Ponsich, Pere. "El problema de la partició...": 22 (doc. n.º 49). Per aquest enfocament dec molt a Carlos Laliena (Laliena Corbera, Carlos. "La formación de la sociedad cristiana en el Pirineo central aragonés en los siglos VIII-IX", *Frontière et espaces pyrénéens au Moyen Age*, Philippe Sénac, ed. Perpinyà: Université de Perpignan, 1992: 69-94; Laliena Corbera, Carlos. *La formación del Estado feudal. Aragón y Navarra en la época de Pedro I*. Osca: Instituto de Estudios Altoaragoneses, 1996: 29-35) i les seves consideracions respecte al grup de genealogies navarres del còdex de Meià, Lacarra, José María. "Textos navarros del Código de Roda". *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, 1 (1945): 193-283 i *Els annals de la família Ripullense i les genealogies de Pallars-Ribagorça*, ed. Stefano Maria Cingolani. València: Publicacions de la Universitat de València, en premsa (MHCA, 3).

14. L'original és de vers (863-874), l'escriptura de reparació del 29 de gener de 879 (CC VI: 139, 165-166, docs. n.º 86, 121): *interpellante eos Sesinando, mandatario de Mirone comite, de cella vel ecclesia Sancti Vincenti cum adiacentias suas, qualiter sua hereditas esse debet per successionem abii sui Bellone* (Abadal, Ramon. *Els primers comtes...*: 19); pocs anys abans a un document on sempre actua Sisenand, es tornen a esmentar ascendents del comte Miró I, ara el seu pare: *et servitium fecerunt domno Suniefredo comite, genitore seniore meo* (CC VI, 135-136, doc. n.º 81; 25 de març de 874).

15. Tot i així, l'anàlisi de la terminologia familiar a Le Jan, Régine. *Famille et pouvoir...*: 159-177, mostra, si no exclusivitat, com a mínim que l'ús normal d'*avus* era en referència a l'avi patern.

guera, al Capcir (21 de setembre de 873),¹⁶ apunta (tal i com fan actes posteriors on és present una família allargada) a una relació de parentiu per via agnàtica (avi comú patern) i no pas cognàtica. Mentre moltes de les observacions de Ponsich respecte a la transmissió o origen dels noms no sempre són definitives i mereixen alguns matisos.¹⁷

A part el fet que hi ha noms que, aparentment, no es perpetuen ni a la mateixa dinastia carcassonesa (com ara Bel-ló o Gisclafred),¹⁸ consideració que no demostra de cap manera que Sunifred no fos fill de Bel-ló, s'ha d'observar que massa poc sabem de la família i de les relacions familiars del mateix Bel-ló (com en general de l'onomàstica i prosopografia dels territoris que ens ocupen —carcassonnès, narbonès i comtats catalans— pels segles VIII i IX fins ben entrat el X) perquè sigui possible treure'n cap conseqüència del tot certa.¹⁹ No podem estar segurs que tots els fills que coneixem dels diferents comtes siguin tots els que varen néixer; és possible que alguns no hagin sobreviscut, morts en la puerícia o l'adolescència sense deixar rastre documental, així com encara menys sabem, en general, de les famílies maternes. En conseqüència d'això, almenys pel segle IX, l'argument de la transmissió i presència de noms de família ha de ser molt utilitzat amb certa prudència.

D'aquesta manera, també perd de consistència l'observació, formulada pels historiadors contraris a la hipòtesi d'Abadal, que és l'esposa de Sunifred I, Ermessenda, que ha de ser filla de Bel-ló, perquè el nom el tornem a trobar més tard a la mateixa família carcassonesa.²⁰ Fer això només significa desplaçar, i no pas resoldre, l'origen familiar dels noms. El fet que l'esposa de Ramon Borrell sigui Ermessenda de Carcassona no vol dir que el nom sigui típic del casal ja a primers del segle IX, on, pel que sembla, de fet no apareix fins el segle X, ja que pels mateixos anys trobem d'altres al Sud de França i al segle XI trobem almenys Ermessenda de Bigorra, esposa de Ramir I d'Aragó, una altra Ermessenda esposa de Ramon IV de Pallars i una filla de Pons I d'Empúries,²¹ mentre es diu Ermessenda una filla del Pilós.²² Sembla ser doncs un nom pirenaic, que als comtats catalans, després de la comtessa, comença a ser molt difós a partir de finals del segle IX.²³

16. *a comitibus hisce nominibus Wifredo et fratre eius Mirone et comitibus Olibano et fratre eius Ayfredo, comitum [...] nos predicti comites pro Dei amore et remedio animarum nostrarum seu parentum nostrorum*, hi apareixen Guifré I amb el seu germà Miró I de Cerdanya i Oliba II i Acfred de Carcassona que són cosins en tant que nets de l'avi comú Bel-ló de Carcassona (CC VI: 133, doc n° 79).

17. Sobre normes i constants de la nominació: Le Jan, Régine. *Famille et pouvoir...*: 179-223, amb àmplia bibliografia, la incertesa sobre les relacions familiars i els arbres genealògic més antics impedeix aplicar completament aquesta metodologia al cas de la *Marca Hispanica*, així mateix, mereixeria una nova anàlisi de conjunt més enllà de les temptatives de Ponsich i Vajay.

18. Tot i així són noms àmpliament testimoniat als comtats catalans, RAC: I, Bellus, des de 834, i Wiscfredus des de 870 (la variant Gisclafredus té només una atestació del 812), per exemple, a un judici presidit per Servusdei bisbe de Girona (15 de març de 893) apareixen dos vassalls de comte Dela d'Empúries que es diuen Wifredo i Bellone (CC V: 120-121, doc n° 84).

19. I això, malgrat estudis tan detallats com el de Settipani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien. Études sur quelques grandes familles d'Aquitaine et du Languedoc du IXe aux XIe siècles: Toulousain-Périgord-Limousin-Poitou-Auvergne*. Oxford: Prosopographica et Genealogica, 2004.

20. Per exemple Settipani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien...*: 71-72, que segueix la hipòtesi genealògica de Ponsich.

21. Aurell, Martí. "Jalons pour une enquête sur les stratégies matrimoniales des comtes catalans (IXe-XIe s.)", *Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991: 1, 281-364, fitxes 105 i 58.

22. Aurell, Martí. "Jalons pour une enquête...": fitxa 16.

23. RAC: I, 40, on és definit com a nom del fons comú, tanmateix, també se'n troba al PI: I, 305 i VIII, 26; Settipani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien...*

Tampoc el nom de Guifré o el de Miró, pel que en podem saber, apareixen a la dinastia, o als seus probables ascendents, abans del Pilós mateix i del seu germà, quan són noms ja testimoniats a la mateixa època, i Miró ja a primers del segle IX, ja que és el fundador de Sant Andreu de Sureda.²⁴

D'aquesta manera hauríem de raonar, sense forçar les poques dades a la nostra disposició, i sense voler fer-les encabir a la força en models antropològics predeterminats, amb un horitzó més ampli de relacions familiars en què es prengui en consideració tota la família. És això que fa també Aurell, però al meu entendre, ell força massa l'eina antropològica del matrimoni entre cosins creuats i, davant del dubte, busca aquesta solució; és a dir que, diria, força la imposició d'un model elaborat per a altres societats cercant-ne la confirmació, abans, en alguns casos, d'haver examinat a fons altres possibilitats, sense que s'hagi de debò demostrat sobre bases més àmplies que el model funcioni també en àmbit generalment franc als segles IX i X, quan es diria que és tot el contrari.²⁵

Per a poder fer això és facilitat, també, per l'acceptació de la hipòtesi que també la família dels comtes d'Empúries deriva de Bel-ló, mentre no es té mai en compte que podria derivar d'Ermen-guer (seguint, així, uns esquemes de transmissió del poder que es poden comprovar per altres territoris) o d'un altre progenitor desconegut.²⁶ Si, tanmateix, deixem aquesta hipòtesi en suspens (i l'analitzaré en detall més endavant), es pot apreciar com, si podria ser vàlida la lectura del matrimoni entre cosins, em sembla, també, que sobretot s'ha de prendre en consideració la lectura alternativa de la qual he parlat al començament; és a dir, la de veure matrimonis entre famílies poderoses en els territoris que els comtes de la *Marca* comencen a controlar i on han d'afirmar el seu poder.²⁷ Aliances de poder sí, però no necessàriament a l'interior de la mateixa família; al contrari,

24. Guifredus és un nom germànic, possiblement franc però segurament no got, compost de dos elements molt productius *wic-* i *-fred*; les atestacions més antigues (761 i 769), així com d'altres de posteriors, apunten a l'abadia de Sant Gall (Morlet, Marie Thérèse. *Les noms de personne...*: Uuicfridus); Miro, al contrari, és un nom d'origen got, absolutament local, tot i haver-ne un cas a Tours (Morlet, Marie Thérèse. *Les noms de personne...*: 168, a). És evident com aquests raonaments basats sobre la onomàstica són llargament hipotètics, ja que els mateixos noms poden aparèixer també a altres famílies; d'altra banda és possible creure en l'adquisició de nominacions comtals per part de llinatges que els imiten i no tenen relacions familiars, i que, davant l'homonímia, podrien portar a consideracions equivocades, com per exemple trobem un Benció, fill de Madresen, que dona unes terres a Sant Pere de Rodes que la mare havia rebut de *condam avunculi sui Wifredi*, i abans havia dit *anima mea et anima genitricis meae, et anima consanguinei nostri condam Wifredi qui fuit* (CC V: 389-390, doc. 436; 7 de febrer de 977); o un Oliba *presbiter et filio meo Mirone* que el 20 de desembre de 988 fan una donació a Sant Miquel de Cuixà (CC VI: 472-473, doc. 588), o més tard un Borrell, que fa testament el 15 de febrer 1017, i que té com a fill primogenit un Ramon, a més de Guillem i Sunyer *Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Segle XI*, eds. Josep Baucell i Reig, Àngel Fàbrega i Grau, Manuel Riu i Riu, Josep Hernando i Delgado, Carme Batlle i Gallart. Barcelona: Fundació Noguera, 2006: II, 621-624 (doc n° 269).

25. Le Jan, Régine. *Famille et pouvoir...*: 263-327, analitza formes, estratègies i ideologies matrimonials als dominis francs (entre el Loire i el Rhin); tot i que hi poden, i hi ha d'haver, matisos i diferències entre aquestes terres i les de la *Marca Hispanica*, resulta prou clar que el model endogàmic és, al llarg del temps, minoritari i ocasional, encara més en època carolíngia i a la segona meitat del segle IX, tot i la dificultat de poder avaluar exactament la importància i l'efectivitat de la normativa eclesiàstica, quan *pour répondre au souci d'assurer la sécurité du patrimoine, de l'accroître et de justifier ce pouvoir, les règles matrimoniales s'infléchissent dans une direction plus nettement exogamique* (pàgina 327); és a dir que per l'època que interessa aquest estudi la tendència exogàmica seria encara més fort que per a èpoques precedents.

26. Ramon d'Abadal raonava en aquest sentit: "El que no té comprovació precisa és el parentiu de Sunyer (I d'Empúries) amb els comtes Oliba de Carcassona i Sunifred d'Urgell, nosaltres hipotèticament els suposem germans, perquè és l'única explicació versemblant del lligam que s'endevina més tard entre les cases de Cerdanya i del Rosselló" (CC I: 299, doc. n° 212).

27. *Al menos dos aspectos pueden considerarse firmes sobre la configuración de poder en estas regiones en la época más temprana: el primero es el surgimiento de liderazgos indígenas —carentes de vínculos con el Estado visigodo [...]— que pueden estar encajados en estructuras territoriales muy antiguas y de considerable homogeneidad geográfica. La tardía mirada de los monjes que compilan las genealogías de Roda percibe a estos dirigentes como reyes, pero se trata de una construcción ideológica destinada a conmemorar la gloria de la dinastía pamplonesa a fines del siglo X, más que una realidad comprobable*, Laliena, Carlos. *La formación del Estado feudal...*: 29-30. El fet que a la *Marca Hispanica* ens trobem amb titulacions comtals clarament establertes pel poder imperial no

matrimonis exogàmics en el mateix àmbit territorial per tal d'aconseguir l'aliança d'altres magnats. Em sembla un argument que suporta aquesta visió el fet que, encara a la segona generació de comtes hereditaris, a finals del segle IX / meitat del X, els dominis personals dels comtes, especialment dels de Barcelona, i llurs familiars són molt dispersos en tota l'àrea que va des del Rosselló fins al Llobregat, amb forts lligams amb el narbonès, i no s'han organitzat de manera homogènia a l'àmbit reduït del comtat sobre el qual s'exerceix el domini.

Si res més no podem dir, de moment, de la primera generació, la de Bel-ló de Carcassona i de Borrell d'Osona-Urgell, sí que es poden afegir algunes consideracions a propòsit de la segona: la de Sunifred fill del *fidelis* Borrell, de Sunifred I comte d'Urgell fill de Bel-ló (acceptant la hipòtesi d'Abadal que els dos Sunifreds són diferents), de l'esposa de Sunifred Ermessenda, i, finalment, de Sunyer I d'Empúries, tenint en compte que es podrà raonar amb moltes més dades sobre la tercera generació, la dels fills de Sunifred I i de Sunyer I.

S'ha de notar un fet que em sembla prou significatiu: com ja he recordat, la primera generació de comtes pareix ser tota formada per membres de l'antiga aristocràcia local:²⁸ Borrell a Osona-Cerdanya-Urgell, Berà a Barcelona-Girona²⁹ i, possiblement, Ermenguer a Empúries. La primera substitució és, el 816, la d'Ermenguer amb Gaucelm, fill de Guillem de Tolosa (sant Guillem de Gellona), potser per defunció del comte. Al 820 remunta la segona substitució: a Borrell li succeeix Asnar Galindo, antic comte d'Aragó, i a Berà, acusat de traïció, primer li succeeix el comte franc Rampó (820-825) i després Bernat de Septimània, un altre fill de Guillem de Tolosa, llinatge que, d'aquesta manera, amplia els seus dominis meridionals. Explica Abadal³⁰ com almenys la substitució al comtat barcelonès veu l'entrada del partit bel·licista contra els musulmans en lloc d'una gestió més pacífica del territori. El mateix significat li podem trobar, molt possiblement, a les successions a Empúries o Osona-Cerdanya-Urgell, on havia anat Asnar Galindo, foragitat d'Aragó pel seu gendre Garcia el Dolent en aliança amb el Banū Qasim.³¹ La rebel·lió d'Aïssó i de Guillelmó, fill de Berà, a la plana de Vic, en aliança amb els musulmans ha estat vista com una revolta de les aristocràcies locals contra la nova política franca més bel·licista i centralista.³² A l'Urgell, finalment, hi succeirà Galindo, fill d'Asnar, i als altres comtats Bernat de Tolosa. Però el 834 hi haurà un nou

canvia substancialment aquest panorama, ni el fet que en lloc de la racionalització dels monjos del segle X ens trobem davant de la dels historiadors dels segles XIX i XX.

28. Segons la terminologia carolíngia es tractaria de *nobiles viri* (és a dir, qui es distingeix pel naixement, per la superioritat social o pel poder) que de vegades passen a ser també *illustri viri* (és a dir, aquells que exerceixen un alt càrrec en l'administració reial); la pèrdua momentània (o també definitiva) del títol comtal, al segle IX, no representa cap disminució en la importància de la família, tant del punt de vista del prestigi social com del poder local (pels conceptes Le Jan, Régine. *Famille et pouvoir*...: 10).

29. La hipòtesi tradicional emesa per Pere Ponsich (Ponsich, Pere. "Bera I, comte de Barcelone, et ses descendants. Le problème de la juridiction comtale", *Conflent, Vallespir et montagnes catalanes. Actes du LI Congrès de la Fédération historique du Languedoc méditerranéen et du Roussillon*. Montpellier: Fédération historique du Languedoc méditerranéen et du Roussillon, 1980: 51-69), feia de Berà un fill de Guillem de Tolosa i d'una visigoda, Kunegunda, doncs un franc amb un precoç arrelament al territori, hipòtesi acceptada per Aurell, Martí. *Les noces del comte*...: 31; segons Fluvià, Armand de. *Els primitius comtats i vescomtats de Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1989: 24, és de filiació desconeguda i qui és filla de Guillem de Tolosa és l'esposa de Berà, Romilda, mentre Berà és de fet de possible origen got, atès el nom; darrerament ha revisat la hipòtesi per negar-la Dubreucq, Alain. "Guillaume de Toulouse et la politique carolingienne en Aquitaine", *Entre histoire et Épopée. Les Guillaume d'Orange (IXe-XIIIe siècles). Hommage a Claudie Amado*, Laurent Macé, ed. Tolosa: Université de Toulouse-Le Mirail, 2006: 183-206; Settipani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien*...: 6-8, fa de Cunegonda la mare d'Herbert i l'àvia d'una altra Cunegunda, esposa de Bernat I rei d'Itàlia.

30. CC I: 265-266.

31. CC I: 267-270.

32. Salrach, Josep Maria. *El procés de formació*...: I, 73-90; CC I: 270-260.

canvi d'atribucions comtals prou significatiu, perquè es tornen a donar a membres de l'aristocràcia local, en una alternança entre aquests i l'expansió de la família de Guillem de Tolosa:³³ Sunifred I a Urgell-Cerdanya-Osona, Sunyer I i el seu germà Alaric a Empúries-Rosselló (fet que tindria més sentit si es tractés dels descendents del comte Ermenguer). Tampoc la família de Berà havia desaparegut:³⁴ almenys a partir de 843 trobem Àrgila, fill de Berà, com a comte de Conflent-Rasès i a partir de 846 el seu fill Berà II. Els lligams entre aquestes famílies d'aristocràcia local són, de vegades, difícils de determinar en els detalls, però es deixen entreveure i ens permeten copsar com es creaven xarxes de poder locals a través de matrimonis. Alaric d'Empúries es casa amb Rotruda, filla de Berà I (que, no l'oblidem, era de possible origen rossellonès per part materna), i una filla d'aquests, Ridlinda, es casarà amb Radulf, comte de Besalú i germà del Pilós; mentre un fill de Berà II, possiblement casat amb Garsenda, es deia Miró.³⁵ La presència successiva dels noms de Miró entre els fills i néts de Sunifred, i de Garsenda esposa de Guifré II Borrell, deixa sospitar lligams familiars entre els llinatges, difícils, o impossibles, d'aclarir amb seguretat, però que permeten entreveure una política d'aliances familiars exogàmiques entre grups de poder als comtats catalans.³⁶

Allò que es pot notar, diria, és un procés semblant i paral·lel al que es dona a la resta de l'imperi Carolingi. Davant de la inestabilitat dels càrrecs comtals i l'afebliment del poder central, ja a la dècada dels anys 830, les grans famílies de la noblesa carolíngia intenten construir-se grans dominis que regeixen amb sempre major autonomia (tot i que les temptatives, almenys les de la primera meitat del segle, fracassaren), mentre les aristocràcies locals procuren reforçar el seu poder damunt el territori amb aliances matrimonials, això prescindint, encara, de la necessària possessió d'un càrrec comtal. A finals de segle IX acabarà afermant-se l'hereditarietat dels càrrecs comtals, de tal manera que els comtes buscaran reforçar i afiançar el seu poder bé amb matrimonis amb altra noblesa territorial (això es donarà sobretot al segle següent amb les aliances amb les dinasties vescomtals), bé creuant aliances familiars amb els poders comtals veïns, també transpirenaics, això sobretot a partir dels anys 930, com mostra Martí Aurell.³⁷ Però no, o potser tant sols molt ocasionalment, dins del mateix nucli familiar (i són casos molt dubtosos com es veurà), sinó, al contrari, ampliant-lo per tal d'eixamplar la xarxa de relacions i construir grans famílies horitzontals.

Passem ara a la tercera generació. A Sunifred li'n coneixem vuit fills:³⁸ Guifré I comte de Barcelona-Osona-Urgell, casat amb Guinedilda filla d'un Sunifred; Sesenanda; Sunifred, que havia deixat els ordres abans del 10 VI 878, i que és abat d'Arles-sur-Tec des de 881;³⁹ Miró I el Vell, comte de Conflent-Rosselló, casat, segons Ponsich, amb una Quixilona;⁴⁰ Radulf comte de Besalú,

33. Tampoc s'ha d'oblidar que el 829 Sunifred fill de Borrell rep la confirmació dels béns patens (consulteu més endavant); i el 858 és també documentat un Sunifred vescomte a Barcelona del quals es desconeix tot (consulteu Salrach, Josep Maria. *El procés de formació...*: 2, 56) així com un Sunyer comte a Barcelona (19 d'agost de 862), hipotèticament identificat amb Sunyer II d'Empúries (Salrach, Josep Maria. *El procés de formació...*: 2, 60).

34. Salrach, Josep Maria. *El procés de formació...*: II, 6-11; Ponsich, Pere. "Bera I, comte de Barcelone...": 51-69.

35. Tant Àrgila (Akhila) com Alaric són noms reials visigots (Àkhila és l'últim rei de Septimània un cop ja entrats els àrabs), mentre Radulf i Riculf són noms francs.

36. Settiani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien...*: 22.

37. Aurell, Martí. *Les noces del comte...*: 41-70; per l'època precedent, tot i que sovint de manera hipotètica, consulteu Settiani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien...*

38. Es podria pensar que hi hagués hagut un Sunifred primogènit i que aquest hagués mort jove, o difícilment s'explicaria la repetició del nom patern en tercer lloc, quan tot faria pensar a una renominació, juntament amb la presència d'un nom aparentment nou en primer lloc pel fill primogènit que no semblaria originar en el patrimoni onomàstic matern.

39. Ponsich, Pere. "El problema de la partició...": 11 i 13.

40. Ponsich, Pere. "El problema de l'ascendència...": 35-44.

casat amb Ridlinda d'Empúries; Quixilona casada amb Dela comte d'Empúries (Dela i Ridlinda fills d'Alaric i de Rotruda)⁴¹ i Riculf bisbe d'Elna.⁴² Almenys un fet és evident a primera vista: tant els matrimonis com els càrrecs eclesiàstic mostren aliances i interessos a banda i banda dels Pirineus. Entrem, però, en majors detalls.

Guifré és un nom nou a la família i a la documentació catalana comença a aparèixer als mateixos anys, ja que el primer cas és el d'un vescomte Guifré a Girona a un document del 2 IX 841 (CC V: doc. 18) i després el tornem a trobar els anys 862, 879, 889 i 893,⁴³ tampoc sembla un nom gaire comú a la tradició germànica, però, com el del seu germà Radulf és de possible origen franc, com he dit més amunt. Són proves de relacions, indemostrables, de la família de Bel-ló-Sunifred amb llinatges francs?⁴⁴

El matrimoni de Guifré I amb Guinedilda, filla d'un Sunifred, ha donat lloc a diferents hipòtesis.⁴⁵ Recentment Martí Aurell⁴⁶ en fa una dama cerdana, possiblement filla de Sunifred abat de Santa Maria de la Grassa, fill d'Oliba I de Carcassona.⁴⁷ La seva consideració que algunes terres que posseïa la fan més propera a aquesta zona (Cerdanya-Empordà) no és necessàriament probatòria, perquè, com he dit, i es pot veure àmpliament a la bibliografia, la noblesa pirenaica tenia possessions molt disperses. La hipòtesi més difosa⁴⁸ és que sigui filla del *fidelis* Sunifred, fill del *fidelis* Borrell, el qual és gairebé segurament el mateix Borrell comte d'Osona-Cerdanya-Urgell.⁴⁹ Al precepte reial

41. La mateixa política és seguida amb el matrimoni de la germana, Anna, amb Esteve, noble septimà d'origen got (de la família dels vescomtes de Narbona) amb àmplies possessions fondiàries, algunes de les quals Anna deixa a la germana Ridlinda (Ponsich, Pere. "El problema de la partició...": 14, diu que neboda), dona de Radulf de Besalú. Prova de les relacions amb els vescomtes de Narbona seria la presència de Francó I com a vescomte d'Osona el 879, consulteu Settipani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien...*: 19-20; Stasser, Thierry. "La maison vicomtale de Narbonne aux Xe et XIe siècles". *Annales du Midi*, 105 (1993): 489-507.

42. En aquest ordre els dona Aurell (que afegeix un Huncfrid després de Sisenanda, i que sembla ser un error provinent d'una mala lectura antiga, per Sunifred, de la epístola de papa Joan VIII a Miró i Sunifred del maig de 878 (*Monumenta Germaniae Historia. Epistolae Merovingici et Karolini aevi*, Gerhard Laehr, Enrich Caspar, eds. Berlín: apud Weidmannos, 1928: 107-108), però diria que s'ha de creure que, a part una eventual mort prematura de Huncfrid, Sunifred ha de ser més jove que no pas Miró (que és el que apareix a l'acta ja esmentada de 873) i de Radulf, ja que aquests dos germans comparteixen el govern, mentre Sunifred com Riculf és dedicat a la carrera eclesiàstica. Els noms són gairebé tots gots i locals, menys Radulf, que és altre cop un nom franc (testimoniats a Sant Gall i més d'un cop al PI: II, 419, Radulfus.), i Riculf, testimoniats a Moissac (Morlet, Marie Thérèse. *Les noms de personne...*: Riculfus; PI: V, 80).

43. Un altre Guifré esmentat per la crítica, present a un document del 22 I 850 (CC V: 83-85, doc. n° 30) és, segons els darrers editors, una mala lectura per Hunifred, tot i així, com em sugereix Joan Vilaseca, que hi està treballant, i com es pensava anteriorment, és molt possible que es tracti del mateix Guifré vescomte de Girona testimoniats l'any 841, Vilaseca Corbera, Joan. *Recerques sobre l'Alta Edat Mitjana Catalana*. Terrassa: 2010: 34-42.

44. Com per exemple el de Sunyer I d'Empúries que és aliat amb Bernat de Gòtia i segons Ponsich, Pere. "El problema de la partició...": 22-23, n'esposa la filla Ermengarda (i així entra en el patrimoni onomàstic de la família el nom franc de Gausbert).

45. CC V: 68, doc n° 4; 26 de juny de 885, on es declara que la comtessa tenia terres a Cabanes d'Empordà comprades pel seu pare Sunifred.

46. Aurell, Martí. "Jalons pour une enquête...": fitxa 4; Settipani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien...* no en proposa cap filiació.

47. El lligam de la família de Bel-ló com el de família de Guifré I amb el monestir de la Grassa podria ser una ulterior confirmació a la descendència del segon del primer, consulteu Salrach, Josep Maria. "Memòria, poder i devoció: donacions catalanes a La Grassa (segles IX-XII)", *Histoire et archéologie des terres catalanes au Moyen Age*, Philippe Sénac, ed. Perpinyà: Presses Universitaires de l'Université de Perpignan, 1995: 103-118.

48. Per exemple Flavià, Armand de. *Els primitius comtats...*: 31; Costa, Maria-Mercè. "Les genealogies comtals catalanes", *Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991: I, 447-462, 453.

49. Borrell, a CC II: 316 (preceptes per a particulars, n° 4, doc. perdut), rep un diploma de Carlemany per unes possessions que té a Fontcuberta (Narbona), mentre Sunifred (CC II: 323-324, preceptes per a particulars, doc. n° 9; 14

per Sunifred I d'Urgell⁵⁰ també aquest és denominat *fidelis* i no pas comte, com els *fideles* Borrell/Sunifred, el primer dels quals sí que era comte, així que, només amb aquest element, no és pot excloure la identificació entre el Borrell, avi de Guinedilda, i el Borrell comte d'Osona. Evidentment no hi ha cap seguretat. Els interessos orientals del pare de Guinedilda i del *fidelis* Sunifred fan probable almenys aquesta primera part de la identificació. Més dubtosa la segona. Tot i així, si pensem en el paper important jugat per Borrell els primers temps de la conquesta hispànica de Carlemany, el fet que aquest pogués ser un dels molts *hispani* que van refugiar-se a la Septimània després de la derrota de Roncesvalls i que va ser nomenat comte d'Osona perquè la seva família era notable de la zona, s'expliquen bé les possessions al narbonès bé el càrrec comtal, i es facilita la possible identificació, atesa també la raresa del nom, que comença a ser documentat amb certa continuïtat només a partir de finals del segle IX (vg. RAC I: s.v. Borrellus).

D'aquest Borrell es diu que era, a més de comte d'Osona-Cerdanya, també comte d'Urgell, però sense proves segures. Així mateix, hi ha un document, que per segurament fals i, a més, mal datat, no ha estat mai considerat per la crítica, i que ho podria confirmar, afegint nous elements significatius per fer-ne l'avi de l'esposa del Pilós. Cebrià Baraut⁵¹ publica un document, que declara fals, conservat en còpia al vol. I del *Liber dotaliorum* de la Seu d'Urgell del segle XIII, i que data al 29 X 942 (967) on un *Borrellus gratia Dei comes et marchio et coniuge me comitissa Engelrada*⁵² donen a Santa Maria de *Kastro veteri* (Castell-llebre) les possessions que tenen al dit castell. A l'interior del document es diu que la possessió *advenit nobis per aprisione et per successore (sic) (success[i]o[n]e[re]ge[re]?) nostro Karlomagne*. De fet el document és datat *die sabato IIII kalendas novembris, anno VII regnante Ledovigo rex in Francia filius Karle Magne* (datació que correspondria al 29 X 820). Evidentment Baraut entén que *Karle Magne* correspon a Carles III el Simple (quan a la documentació de la *Marca* aquest Carles no és mai denominat *Magnus*) i *Ledovigo* a Lluís IV d'Ultramar, identificacions que portarien a datar el document al 942; així mateix, proposa de baixar la datació al 967 de manera doblement incongruent, perquè, imagino, pensa en Borrell II comte de Barcelona i d'Urgell, que però ho és només a partir de 948. En conseqüència d'això aquest *Ledovigo* seria Lluís V, fill de Lotari, però, i besnét de Carles el Simple, a més, el seu setè any de regnat correspon al 986 (encara en cogovern amb el pare) i no pas al 967, així la seva doble proposta no té fonaments.⁵³ Així que, doncs, la única datació coherent és la del 820.

d'octubre de 829), en rep un de Lluís I que li confirma la possessió paterna. Guinedildis és un nom franc que ja tenim testimoniat al PI: II, 429, Winegildis.

50. CC II: 333-334, documents particulars n° 15; 25 de gener de 843.

51. Baraut, Cebrià. "Els documents, dels segles IX i X, conservats a l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell". *Urgellia*, 2 (1979): 7-145 (doc. n° 102).

52. A la subscripció *troberm ego princeps Urgelli Borrellus*, tenint en compte la utilització del títol de *princeps* a les terres de la *Marca*, el fals hauria de ser com a mínim del segle XI (consulteu Cingolani, Stefano Maria. "Estratègies de legitimació de poder comtal: l'abat Oliba, Ramon Berenguer I, la Seu de Barcelona i les *Gesta Comitum Barchinonensium*". *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 29 (2008): 135-175, sobretot 152-156; Cingolani, Stefano Maria. *Llenguatges de la memòria i del poder (Catalunya segles X-XIII)*. València: Publicacions de la Universitat de València, en premsa. El nom de l'esposa de Borrell, és un nom d'origen franc testimoniat als comtats catalans només a partir de 911 i en zones d'influència onomàstica franca (RAC: I, 33, Ingilradus) mentre és prou difós en territori franc (PI: Ingilrada). Si fos de debò aquest el nom de l'esposa de Borrell d'Osona-Urgell, mare del *fidelis* Sunifred i àvia de Guinedilda, esposa del Pilós, que també té un nom d'origen franc, seria una altra mostra de la unió de famílies de magnats locals amb famílies franques, bé per reforçar la fidelitat de la noblesa hispanogota i integrar-la millor dins el *regnum Francorum*, bé per part de l'aristocràcia franca per a crear-se més sòlides bases de poder a les terres recentment conquerides.

53. Tot i així, els que citen o utilitzen el document accepten la datació equivocada al 942 i no recullen la proposta de 967 (RAC: I, Borrellus; Terré, Mercè; Roca, Ventura. "Castell de Castell-llebre", *Catalunya Romànica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992: VI, 284).

El document presenta un llenguatge i uns anacronismes difícils d'explicar en un original (tot i que alguns errors es podrien justificar amb la dificultat de transcriure, al segle XIII, un document eventualment escrit en visigòtica), tanmateix, bé que es basi sobre algun document precedent, com mostraria la correcta datació, cosa no comuna en els documents integrament falsos, bé que sigui completament un fals, al meu entendre testimonia la idea de l'existència d'un comte Borrell d'Urgell en època carolíngia, idea que difícilment es podia inventar sense tenir alguna base documental o senzillament projectant enrere en el temps el comte Borrell II. És a dir, que si també el document és completament fals, com sembla ser-ho, és a l'època de Lluís I el Piadós que es vol fer remuntar la donació i a quan el comte Borrell I d'Urgell-Osona-Cerdanya era, possiblement, encara viu.⁵⁴

Com a conseqüència d'aquesta hipòtesi, podríem explicar el matrimoni de Guifré I amb la neta del primer comte d'Urgell, ocorregut abans del 20 I 877, amb la necessitat del comte, des de feia poc també comte d'Urgell per successió a Salomó, de reforçar la seva posició i domini amb l'aliança amb una antiga família de notables del comtat, a més amb influències també fora de la zona Urgell-Osona, com testimonien les possessions en el narbonès. Suport encara més útil, si no necessari, en el moment en què Guifré I comença a dirigir i controlar l'activitat repobladora de les comarques del comtat d'Osona que havien quedat despoblades després de la revolta d'Aissó.⁵⁵ No es tractaria, doncs, d'un matrimoni entre cosins creuats, com pensava Aurell, sinó d'un matrimoni entre clans familiars, arrelats al territori, a la recerca d'un reforç a la seva autoritat i poder, en un moment en què la distància del monarca carolíngi es feia sempre més fort.⁵⁶

Per tornar ara als germans del Pilós, hem de dir que sobre Sesenanda no en sabem res, mentre de Sunifred ja n'he parlat més amunt. Per la seva part, Miró I el Vell, comte de Conflent i Rosselló, és un cas més interessant. No es coneix el nom de la seva esposa, tot i que Ponsich⁵⁷ diu que és la Quixilona present a la donació a Sant Germà de Cuixà de l'I XII (877) (CC VI: doc. 107); però, sí sabem que va tenir almenys una filla, Godlana, que es casà amb Benció, fill de Sunyer II d'Empúries⁵⁸ i, potser, una segona, Guinedilda, com mostraré més endavant. Ponsich posa en dubte que

54. Fluvià, Armand de. *Els primitius comtats...*: 52 i Salrach, Josep Maria. *El procés de formació...*: I, 14, 34; II, 125. S'ha de dir, també, que la falsa acta de consagració de la Seu d'Urgell, datada al sisé any del renyat de Lluís, hi és present un comte Seniofred; Baraut la data a l'I XI 839 (Baraut, Cebrià. "Les actes de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)". *Urgellia* 1 (1978): 11-182, doc. n° 2), mentre Ordeig la data a l'I XI 816 i demostra que és un fals (Ordeig i Mata, Ramon. *Les dotaries de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*. Vic: Estudis històrics, 1993: 1/1:14, doc. n° 1); així mateix és un altre element de la tradició que feia uns comtes Borrell i Seniofré a Urgell. També trobem, a la continuació del *De gestis Francorum* Aimoin de Fleury, que Lluís, encara rei d'Aquitània i abans de la conquesta de Barcelona: *Ordinavit autem illo tempore in finibus Aquitanorum circumaque firmissimam tutelam. Nam civitatem Ausonam, castrum Cardona, Castaserram et reliqua oppida olim deserta munivit et habitati fecit, et Burrello comiti cum congruis auxiliis tuenda commisit.* (Fleury, Aimoin. *De regum procerumque Francorum origine gestisque clarissimis usque ad Philippum Augustum, libri quinque nunc primum impressi*. París: Badius Ascensius, 1514: cap. III, fol. 102r); el mateix Borrell participaria també a l'expedició contra Tortosa (de 804-806?), juntament amb Hisembard, Ademar i Berà (Fleury, Aimoin. *De regum procerumque Francorum origine...*: cap. VI, fol. 103r). Les continuacions de l'obra d'Aimoin (fetes possiblement a Saint-Germain-des-Prés) són encara per estudiar i s'han de llegir a l'edició esmentada, dedicada a Guillem Petit i impresa a París el 1514; d'aquí pren a notícia Jerónimo Zurita, en el capítol IV del llibre primer dels seus *Anales de Aragón*, com manifesta l'error en el nom de l'autor, que cita també el document del qual acabo de parlar (Zurita, Jerónimo. *Anales de Aragón*, ed. Àngel Canellas. Saragossa: Institució Fernando el Catòlic, 1998: I, 24-25).

55. Salrach, Josep Maria. *El procés de formació...*: II, 121-139.

56. Dinàmica que es pot retrobar a altres parts de l'imperi, consulteu per exemple Hammer, Carl I. "Crowding the King: Rebellion and Political Violence in Late-Carolingian Bavaria and Italy". *Studi Medievali*, 48 (2007): 493-541, amb àmplia bibliografia.

57. Ponsich, Pere. "El problema de la partició...": 13.

58. Consulteu Aurell, Martí. "Jalons pour une enquête...": fitxa 43; Ponsich, Pere. "El problema de la partició...": 14.

Sunyer II succeeix a Miró al comtat de Rosselló,⁵⁹ però sí és segur que, que en data imprecisada, ho fa Benció, de manera que el matrimoni entre els fills dels comtes de Rosselló i d'Empúries podia servir per a reforçar i garantir la posició de Benció al capdavant del comtat.⁶⁰ Si veiem les famílies de Sunifred I i Sunyer I com a descendents de Bel-ló es tractaria d'un matrimoni endogàmic, però, si pensem en la hipòtesi contrària, es reforçaria la meua idea de matrimonis amb llinatges de notables d'un un territori, amb terres i xarxes de fidelitats, que serveixen per a estabilitzar i reforçar el poder.

El matrimoni de Radulf, comte de Besalú, amb Ridlinda,⁶¹ filla d'Alaric d'Empúries i Rotruda, filla de Berà I, estreny els lligams familiars entre els llinatges no bel·licistes, els apartats del poder pel govern de comtes francs (sobretot Bernat de Septimània i Bernat de Gòtia), en reforça l'arrelament en el territori i amplia la xarxa de possessions i clientele (Rotruda serà hereva de terres al narbonès que li deixà la germana Anna, recordada més amunt). Lligam que es veuria ulteriorment reforçat pel casament entre Quixilona i Dela d'Empúries, germà de Sunyer II (ja que el comtat de Besalú confina amb el comtat d'Empúries i el *pagus* de Peralada).⁶²

També hem de pensar en la possible funció militar d'aquestes àmplies xarxes de solidaritat que uneixen tots els comtats de la *Marca* i les terres septimanas, en un moment en què la defensa del territori és defineix sempre més com una tasca local, amb escasses possibilitat d'obtenir ajuda des del poder central, sempre més feble i, de fet, distant. Els matrimonis dels fills de Sunifred I, doncs, més que moure's segons línies d'encreuament endogàmic, dibuixarien una àmplia xarxa d'aliances —des de l'Urgell fins al Rosselló i al narbonès— entre famílies d'origen hispà o hispanogot, totes pertanyents a la primera noblesa meridional fidel a Carlemany (Bel-ló, Berà, Borrell), que, possiblement, a través dels matrimonis (almenys els de Berà i Borrell) havia cercat la integració de *hispanos* i *francos* en vista d'un afiançament de la nova dominació franca, i era arrenglerada en el partit diríem pacifista, que des dels anys *ca.* 820/840 fins als anys *ca.* 870 havia estat progressivament allunyat del poder comtal (però no del territorial) per magnats francs partidaris bé de la guerra amb l'Islam, bé dirigits a la construcció d'amplis dominis feblement controlats pel monarca.

Abans de seguir, em sembla que finalment s'ha de posar en clar un fet fins ara només al·ludit. Des de que la formulà Ramon d'Abadal, tot i que hipotèticament, com ja he dit al començament, ha estat comunament acceptada la hipòtesi que feia d'Alaric i Sunyer I, origen de la nissaga dels comtes d'Empúries, els germans de Sunifred I de Barcelona-Urgell i d'Oliba I de Carcassona, tots fills del comte Bel-ló de Carcassona.⁶³ Com també ja he dit, Pere Ponsich és l'única veu decidida-

59. Ponsich, Pere. "El problema de la partició...": 15.

60. Hem de creure que Quixilona, esposa de Miró segons Ponsich, havia de ser una noble d'origen rossellonès, com també suggeriria el nom de la filla amb només dues atestacions en aquest comtat? El nom apareix poc també a les fonts franques, on tanmateix l'arrel *god-* és més productiva (PI: Gotlanda i Gotlindis).

61. Ponsich, Pere. "El problema de la partició...": 16-19, que, a més nega que fos comte de Besalú i en fa el lloctinent del germà al Conflent i al Rosselló.

62. Martí, Ramon. *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997: 50-62, proposa una lectura força diferent de la tradicional respecte a l'afirmació al poder de Guifré I el Pilós i del paper de Sunyer II comte d'Empúries que encara espera una revisió o resposta per part de la crítica; afirma, amb bones raons, que Sunyer II i Dela (comte a Girona) no foren germans (Martí, Ramon. *Col·lecció diplomàtica...*: 54), en conseqüència d'això, el matrimoni de Virgília (filla de Dela) amb Miró II (Martí, Ramon. *Col·lecció diplomàtica...*: 60) representaria una temptativa d'afiançar el poder del comte de Cerdanya sobre Girona, que, només el 908 entraria entre les possessions de Guifré II Borrell.

63. Abadal, Ramon. *Els primers comtes catalans...*; Abadal, Ramon. *Els temps i el regiment del comte Guifré el Pilós*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1989: 299; Salrach, Josep Maria. *El procés de formació...*: 2, 100, es manté neutral i cita el parer contrari de Ponsich, Pere. "Bera I, comte de Barcelone...", mentre Fluvià, Armand. *Els primitius comtats...*: 59, diu de forma tallant: "segurament fill de Bel-ló de Carcassona", i Aurell, Martí. *Les noces del comte...*: 31-36, accepta i desenvolupa la idea segons els seus esquemes matrimonials; s'ha de dir que, a part de Sunyer I i II (i *Suniarius* és un

ment contrària a la hipòtesi.⁶⁴ Diria que la qüestió mereix ulteriors aclariments, a més dels arguments aportats per Ponsich.

En primer lloc, cal donar certa consideració al tractament que fa la historiografia d'aquests pressuposats lligams familiars, bé perquè pot posar en dubte tal hipòtesi, aportant altres raons a les ja esmentades i a les de Ponsich, bé perquè permet de matisar alguns aspectes de la formació de la memòria familiar i de la construcció genealògica del llinatge. Efectivament, s'ha de notar que els comtes d'Empúries són totalment absents de les *Gesta Comitum Barchinonensium*, com notava també Ponsich, i també dels annals de la família Rivipullense, ja que fan llur primera aparició als *Annals de Ripoll II* l'any 1153, quan es recorda la mort del comte Ponç II Hug.⁶⁵ Aquesta constatació porta a tres tipus de consideracions diferents, sense que sigui possible determinar el nivell de probabilitat de cadascuna, almenys fins que no apareguin noves dades o es pugui afinar encara més l'anàlisi, però que duen a reforçar la hipòtesi de Ponsich.

En primer lloc, es pot pensar (idea que he seguit fins ara) que la hipòtesi d'Abadal sigui equívoca, i que Sunyer I i Alaric d'Empúries no pertanyien a la família dels comtes de Carcassona, sinó que, diria jo, podrien ser descendents d'Ermenguer primer comte d'Empúries;⁶⁶ per aquesta raó són percebuts per la historiografia com un llinatge estrany, de la mateixa manera que els comtes de Pallars i de Ribagorça, i no apareixen sinó molt tard a la historiografia lligada als llinatges que descenden de Guifré I. L'absència de qualsevol dada documental, a més de l'onomàstica, em duen a privilegiar aquesta hipòtesi, sobretot basada en les relacions matrimonials que, com s'ha vist, es poden interpretar en sentit totalment contrari al seguit i acceptat normalment.⁶⁷

En segon lloc, i en el cas la hipòtesi d'Abadal sigui per acceptar, s'hauria de pensar que la memòria dinàstica no conservés el record del primer avantpassat conegut per a nosaltres, el comte Bel-ló. De fet, l'únic document en què es recorda la filiació —i que ha permès de determinar els ascendents de Sunifred I de Barcelona-Urgell— és una acta de l'any 879, ja citada més amunt, on es recorda que Bel-ló era avi de Miró I el Vell, comte de Conflent i germà de Guifré I. És força probable que, amb el pas del temps i el desplaçament, des del sud de França a la *Marca Hispanica*, dels interessos d'una branca de la família, el record de l'avantpassat comú s'hagués esborrat, o, com he suggerit més amunt, hagués perdut de significat històric, atesa la rellevança assumida per Guifré I com a cap del casal i primer comte hereditari, tal com emergeix a més d'una acta de finals del segle X / primers de l'XI, seguint unes dinàmiques típiques de la construcció de la memòria familiar. Tot i així, diria que això no es dona completament entre els descendents de Guifré I, almenys no pas abans de finals del segle X (que és quan es comencen a redactar els *Annals de Cuixà* origen de la família Rivipullense),⁶⁸ ja que el nom d'Oliba Cabreta comte de Besalú-Cerdanya recorda justa-

nom prou comú), l'onomàstica dels comtes d'Empúries no té cap connexió amb la dels comtes de Carcassona ni amb la dels altres comtes catalans.

64. Ponsich, Pere. "El problema de la partició...": 22-24.

65. Tampoc a la documentació, mentre sí que tenim l'expressió de consciència familiar entre aquells que són segurament fills de Bel-ló a la moltes vegades citada acta de Santa Maria de Formiguera.

66. Si la documentació més antiga permet percebre, com s'ha vist, la relació familiar entre les cases de Barcelona i de Carcassona, aquella eventualment existent entre aquestes i la d'Empúries no es dona mai.

67. Com fa notar Ponsich, Pere. "El problema de la partició...": 22-23, l'enemistat i la competència entre Sunyer I d'Empúries i Miró I el Vell és un element que dificulta encara més veure entre els dos un parentiu tan estret.

68. Cingolani, Stefano Maria. *La memòria dels reis. Les quatre grans cròniques i la historiografia catalana, des del segle X al XIV*. Barcelona: Base, 2007: 13 i MHCA, 3.

ment l'antic comte de Carcassona.⁶⁹ I, també, tenint en compte com, al contrari, els membres dels diferents llinatges derivats de Guifré I encara mantenen aquest sentiment de comunança familiar almenys fins a l'època de l'abat Oliba.⁷⁰

En tercer lloc, i juntament amb l'argument precedent, la posterior organització de la memòria dinàstica que, ateses les confusions entre els primers descendents de Guifré I, ha de remuntar al segle XI, que és quan es comencen a estructurar els llinatges en sentit vertical, hauria ulteriorment oblidat, si encara n'hi havia algun rastre, aquest antiquíssim record. S'ha de dir, també, que el relat fundacional de les *Gesta Comitum*, el de Guifré d'Arrià, que, fins i tot, canviava de nom a l'antenat comú als aleshores comtes de Barcelona, Urgell, Besalú i Cerdanya, així com és centrat en el començament de la transmissió hereditària de les terres de la *Marca Hispanica* dominades pels membres de la mateixa família, no podia que contribuir ulteriorment a esborrar qualsevol possible record del lligam de la nissaga amb terres ultrapirenaïques.

De totes maneres, aquestes darreres conclusions tindrien sentit només en el cas s'hagués d'acceptar la hipòtesi de comuna filiació de Bel-ló de Carcassona, cosa a la qual no crec per tot això dit amb anterioritat, mentre, més aviat, serveixen a mostrar algunes pautes de la construcció i organització de la memòria dinàstica.

Establir amb exactitud aquest lligam familiar entre els comtes d'Urgell-Barcelona i els d'Empúries o negar-ne l'existència, és, doncs, no sols un element central per entendre millor la distribució del poder a la *Marca Hispanica* i a la Septimània, els seus equilibris i la seva transmissió a l'interior d'un cert nombre de famílies, amb fortes conseqüències en l'apreciació de l'evolució d'aquestes mateixes estructures: sinó que ho és també respecte a la possibilitat de determinar un model o un altre d'interpretació de les polítiques matrimonials. En el cas s'accepti la hipòtesi que els comtes Oliba I de Carcassona, Sunifred I d'Urgell-Barcelona i Sunyer I d'Empúries són germans, es fa evident que els entroncaments amb les famílies d'Empúries i Besalú-Cerdanya seguirien el model de matrimoni endogàmic, i aquesta intepretació podria decantar en aquest sentit també la d'altres casos més ambigus. En el cas contrari, és a dir, que Sunyer I no pertany a la família de Bel-ló i, eventualment, pugui ser descendent d'Ermenguer comte d'Empúries, això és, sigui membre d'una família de magnats locals arribats al poder comtal a l'hora de la conquesta, cauria una de les peces més forts que suporten la lectura endogàmica de la política matrimonial de les primeres generacions comtals, reforçant la hipòtesi contrària, que és la que defenso.

Si passem, ara, a la generació posterior, la dels fills de Guifré I, tornem a trobar algunes d'aquestes connexions i es poden aclarir algunes hipòtesis formulades en precedència o, almenys, se li poden donar més arguments.

Els fills coneguts de Guifré I el Pilós són: Guifré II Borrell, casat amb Garsenda (la qual, malgrat les hipòtesis que en fan una filla de Sunyer II d'Empúries, és de moment d'origen desconegut);⁷¹ Miró II de Cerdanya-Besalú, casat amb Ava i amb una relació de concubinatge amb Virgília d'Empúries; Sunifred II d'Urgell, casat amb Adelaide; Radulf bisbe d'Urgell; Sunyer comte de Barcelona, casat amb Riquilda; Emma, abadessa de Sant Joan; Quixilona, Riquilda i Ermessenda.

69. Per la recurrència d'aquest nom a la família consulteu Ponsich, Pere. "El problema de l'ascendència...": 40-41.

70. Cingolani, Stefano M. "Estratègies de legitimació..."; Cingolani, Stefano Maria. *Llenguatges de la memòria...*

71. Per exemple Aurell, Martí. *Les noces del comte...*: 36; Vajay, Szabolcs de. "Comtesses d'origen Occitane dans la Marche d'Espagne aux 10e et 11e siècles". *Hidalguia* 28 (1980): 585-616, 755-788, 601-605 en fa una filla d'Eudes de Tolosa i Garsenda d'Albi, la hipòtesi és acceptada per Stasser, Thierry. "La maison vicomtale de Narbonne"... mentre Settiani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien...*: 22, la nega.

Guifré, possiblement el primogènit del Pilós (però vg. les consideracions sobre la nominació formulades més amunt), com demostrarien la nominació i el fet de succeir-li al comtat més important, porta com a sobrenom o segon nom el de Borrell, que seria el de l'avi matern.⁷² La documentació és plena de persones amb un doble nom, com per exemple: "Miro que vocant Argemundo"⁷³ o "Cuscha que vocant Ermovigia"⁷⁴ sense que sigui sempre possible establir-ne la raó. Tanmateix la documentació comtal més tardana ens presenta nombrosos casos de doble nominació o renominació, en alguns casos per raons dinàstiques, en altres per la voluntat materna.⁷⁵ Podríem doncs pensar que el nom Borrell es degui a la mare, Guinedilda, que volia perpetuar el record del seu llinatge introduint un nom nou al patrimoni onomàstic de la família del marit; i Guifré, el del fundador, es degui al repertori de la família paterna, on ja era present el de Sunifred.⁷⁶ Si rés més podem dir de la política d'aliances representada pel matrimoni de Guifré II, el de la seva filla Riquilda amb Eudes vescomte de Narbona segueix expressant els interessos del casal (vist encara en el seu conjunt solidari) per aliances amb nobles de més enllà dels Pirineus, especialment del narbonès.

Més explícites són les relacions matrimonials del seu germà Miró II de Cerdanya-Besalú. L'esposa, Ava, és filla del levita Fidel, un magnat local, potser amb possessions també al narbonès.⁷⁷ Aquest matrimoni, com el de la seva cosina Guinedilda amb el vescomte de Cerdanya, forma part de la mateixa estratègia d'aliances amb magnats locals per tal d'ampliar la xarxa de relacions i reforçar les bases del poder.⁷⁸ El seu concubinatge amb la cosina Virgília (filla de Dela d'Empúries i la seva tia Quixilona),⁷⁹ tot i no ser una relació oficial, estreny altre cop les relacions entre els comtats pirenaics (Besalú i Cerdanya) i els comtes d'Empúries, unint en una zona d'aliança l'extrema franja oriental dels Pirineus.

Finalment, hem de considerar el matrimoni de Sunifred II d'Urgell amb Adelaida. Aurell en fa la seva neboda Adelaida (filla del germà Sunyer I de Barcelona) i seria, fins al moment, l'únic matrimoni que entraria, sense cap possible discussió, en la categoria estrictament endogàmica en un

72. Hi ha documents en què apareix només com a Borrell, tal a un a venta feta per la seva filla Riquilda, esposa d'Eudes/Otó vescomte de Narbona (Aurell, Martí. "Jalons pour une enquête...": fitxa 18); sobre la doble nominació consulteu, Le Jan, Régine. *Famille et pouvoir...*: 192-193.

73. *Diplomatari de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona...*: 276-277 (doc. n° 4; 16 de març de 1001).

74. *Diplomatari de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona...*: 293-294 (doc. n° 20; 25 de gener de 1002).

75. Especialment significatius d'aquest segon cas són: Ramon Berenguer, renomnat Alfons per la mare Peronella, Pere renomnat Ramon Berenguer en accedir al comtat de Provença i Pere, renomnat Jaume per la mare Maria de Montpeller (Cingolani, Stefano Maria. "Seguir les vestigies dels antecessors". Llinatge, reialesa i historiografia a Catalunya des de Ramon Berenguer IV a Pere II (1131-1285)". *Anuario de Estudios Medievales* 36 (2006): 201-240, 203-205 i Cingolani, Stefano Maria. *Llenguatges de la memòria...*); diu Vajay, al contrari, que el fill del Pilós es deia originàriament Borrell i va agafar el "prénom de règne" al succeir al seu pare (Vajay, Szabolc de. "Comtesses d'origine Occitane...": 599); aquesta lectura, contrària a la precedent, veuria una confirmació en la hipòtesi que Guifré II Borrell no hagués estat el primogènit de Guifré I i hagués hagut de tenir un germà més gran nomenat Sunifred, mort en la infantesa i no testimoni.

76. La consideració que la presència posterior de Borrell a la nominació comtal només es justifica amb el fet que Sunifred I sigui el fill de Borrell d'Osona no té massa pes, al contrari, s'explica perfectament amb la hipòtesi que he seguit al llarg d'aquest article.

77. Aurell, Martí. "Jalons pour une enquête...": fitxa 9.

78. Al testament de Miró II, encara a Bofarull, Pròsper de. *Los condes de Barcelona vindicados*. Barcelona: Oliveras-Monmant, 1836 (facsimil, Barcelona: Fundació Conde de Barcelona, 1988): I, 88-90 (13 de juny de 925) entre els marmessors és present una Guinedilda, cusina seva, casada amb el vescomte de Cerdanya Remesari, no sabem qui és aquesta Guinedilda, però el seu matrimoni és una de les primeres mostres de casaments entre dones de la dinastia comtal i homes de la vescomtal, element que havia de reforçar l'autoritat del comte damunt el territori; podria ser filla de Miro I el Vell que tenia segurament una filla, Godlana, casada amb Benció, fill de Sunyer II d'Empúries.

79. Aurell, Martí. "Jalons pour une enquête...": fitxa 10 i més amunt nota 62.

grau prohibit per la llei, tant la civil com la eclesiàstica.⁸⁰ Guifré havia separat els comtats d'Urgell i de Barcelona, i aquest matrimoni n'estrenyeria els lligams i permetria que, a la mort de Sunifred sense fills, l'Urgell torni als comtes de Barcelona. Si es tractés d'aquesta relació de parentiu, semblaria ser, doncs, el producte d'una contingència puntual, i no d'una pràctica difosa. Així mateix, també aquesta possible identificació proposada per Aurell no és del tot segura, perquè Christian Settipani la considera, tot i que hipotèticament, germana de Riquilde i filla d'Ermengol de Rouergue i Adelaide.⁸¹ Si fos aquest el cas, no gens improbable, de dos germans que es casen amb dues germanes, hi hauríem de veure un doble vincle amb la família dels comtes de Rouergue.

Més difícil de valorar és el matrimoni de Sunyer I de Barcelona amb una Riquilda d'origen desconegut. La hipòtesi de Vajay, acceptada per Settipani,⁸² que en fa una filla d'Ermengol I de Rouergue, tot i ser sense proves del tot segures, és seductora, també perquè explicaria l'entrada del nom Ermengol a l'onomàstica dels comtes de Barcelona i, després d'Urgell, ja que Ermengol és el secundogènit tant de Sunyer I (Ermengol d'Osona, germà de Borrell II, mort a Baltarga en combat contra els Hongaresos el 942) com de Borrell II (Ermengol I d'Urgell). En aquest cas ens trobaríem amb un altre exemple precoç de recerca d'esposes lluny de les terres estretament relacionades amb les de la *Marca* cispirenaica, reforçat per la hipòtesi respecte a l'origen de Adelaide.

Dels altres fills de Guifré I dos, com és normal, entren en l'església: Radulf és bisbe d'Urgell i Emma abadessa de Sant Joan; de Riquilda i Ermessenda no sabem gaire més que el nom.⁸³

Mentre alguna cosa més em sembla que es pot dir de Quixilona.⁸⁴ D'ella se sap que va morir el 22 II 945, segons recitava una làpida que encara es podia llegir en temps de Prósper de Bofarull a la capella de casa Torres de la Garriga, prop de Granollers.⁸⁵

Hic requiescit bonae memoriae Chixiloni Deo dicata, filia Wifredi comitis. Dimittat ei Deus. Amen. Quae obiit VIII kalendas martii, Era DCCCCLXXXIII, anni Domini DCCCCXLV, anno VIII regnante Ludovico rege.

Per aquests mateixos anys trobem testimoniada també una Quixilona casada amb un Ansemon que ven terres juntament amb el seu espòs al Rosselló, a la Cerdanya i a Besalú als fills "Sunieffredo clerico, Sentilles, Mirone, Riculfo, Suniario et Olibane";⁸⁶ totes les possessions són al Rosselló tocant al Conflent, al Vallespir, més Cerdanya i Besalú. Segons Vajay⁸⁷ aquesta Quixilona és filla de Dela d'Empúries i Quixilona, i Ansemund és el senyor de Cameles i origen de la casa dels vescomtes de Fenollet.⁸⁸ Però jo no crec que la Quixilona del document sigui filla de Dela i Quixilona, sinó que es tracta de la filla de Guifré I i és la mateixa de la làpida. Si considerem els noms dels seus fills, a part de Sentill, són tots noms típics de la família dels comtes de Barcelona: Sunifred, Miró i

80. Aurell, Martí. "Jalons pour une enquête...": fitxa 11; Aurell, Martí. *Les noces del comte...*: 36.

81. Settipani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien...*: 25-27.

82. Vajay, Szabolc de. "Comtesses d'origine Occitane...": 589-598; Settipani, Christian. *La noblesse du Midi carolingien...*: 25-26.

83. Aurell, Martí. "Jalons pour une enquête...": fitxes 13, 15 i 16.

84. Aurell, Martí. "Jalons pour une enquête...": fitxa 14.

85. Bofarull, Prosper de. *Los condes de Barcelona...*: 1, 29.

86. CC VI: 362-364, doc. n° 259; 18 de maig de 941.

87. Vajay, Szabolc de. "Comtesses d'origine Occitane...", représ per Costa, Maria-Mercè. "Les genealogies comtals...": 454.

88. El primer present a Fluvià, Armand de. *Els primitius comtes...*: 182, és Pere I (vers 9332-vers 1017), fill de Sentill senyor de Cameles, molt possiblement el *Sentilles* fill de Quixilona i Ansemund.

Sunyer són els seus germans; Oliba és el germà de l'avi i el fill dels seus germans (Oliba Cabreta, fill de Miró II i Oliba fill de Radulf bisbe d'Urgell), mentre Riculf és un nom testimoniats des de molt aviat als comtats de Besalú, Cerdanya i, sobretot, Rosselló (vg RAC 1: s.v.), així que podria venir també del patrimoni onomàstic de la família del marit. Hi ha també un altre element que m'ho fa pensar: la Quixilona filla de Guifré I mor el 945 *Deo dicata*, aquesta Quixilona ven terres, a la Cerdanya, al Besalú i al Rosselló (tots territoris on hi havia béns de la família de Guifré) als seus fills al 941. Perquè aquesta venda als fills? No serà perquè s'està preparant, ja gran, a abandonar el segle per a ser una *Deo dicata*? Tot i no ser segura, aquesta identificació em sembla molt més probable que l'altra, bé per respectar les dues normes de transmissió de béns i noms, bé perquè és perfectament coherent amb estratègies matrimonials, ja vistes i considerades, amb magnats locals.

Arribats, ara, a la meitat del segle X és el moment d'acabar aquesta breu contribució. Per una banda, es presenten menys problemes de definició dels arbres genealògics, mentre per l'altra, van canviant, també, les dinàmiques i les necessitats en l'establiment i la transmissió del poder. Tanmateix, almenys en les polítiques matrimonials, penso que es poden veure certes continuïtats, més que un canvi relativament radical, només amb modificacions degudes a l'evolució de les formes i exigències del poder. És a dir, que em sembla que hem de veure els matrimonis sempre més sovint dels primogènits amb nobles transpiranaiques i de les filles amb exponents de les famílies vescomtals, com una presecució i perfeccionament de les estratègies del període precedent, amb la diferència que, si abans aquests magnats (de la terra o de terres limítrofes) no tenien un càrrec oficial i ben determinat, ara sí que el comencen a presentar, i, també, que, un cop radicat el poder dels comtes de la *Marca*, les seves exigències d'aliances amb nissagues estrangeres van augmentant el radi d'interès i d'influència, endinsant-se sempre més en els territoris del *Midi* francès i no sols a les terres septimanès.